Synpunkter på samrådshandlingar Münchenbryggeriet Dnr. 2021-00703

Till stadsbyggnadskontoret: stadsbyggnadskontoret@stockholm.se, med flera.

Alexis Pontvik Prof. em. i Stadsbyggnad, Stockholm
Ledamot i Kungl. Akademien för de Fria Konsterna
pontvik@pontvik.se +46 (0)704 332299 Stockholm 2025-06-20

Vilken inriktning borde ett samrådsunderlag ha?*

Det finns knappt en känsligare plats att bygga på. Orörda Mariaberget och Skinnarviksparken vittnar om landskapet som Stockholm en gång byggdes på. Stadens historia är inte bara en historia om byggnader som flertalet av utredningarna i Samrådsunderlaget försöker att relativisera. Urberget som genomgått miljontals år av förkastningar och geologiska processer, har också påverkat stadens utveckling. Upplevelsen att härifrån, från ögonhöjd blicka ut över staden är central för förståelsen av stadens egenart. Försöket att klämma in bostäder på detta krön kommer att för all framtid förstöra den historiska relationen mellan Industrimiljö, blåklassad disponentvilla och själva landskapssamanhanget.
Brister på förståelse för det unika visas upp i projektbeskrivningarna, man bygga bort den mest dramatiska industrimiljön i Stockholm. Siktlinjerna blockeras från förkastningsbranten ut mot norra Stockholm. Kontinuiteten av bergparkernas grönska, kapas av nya byggnader. Ett ogenomtänkt förtätningsförslag till som kan sällas till stadens lista, av senaste årens misslyckade stockholmsprojekt.
I genomgång av de 36 'expertuttalandena' konstateras att flertalet utredningar bygger på detaljaspekter, checklistor, generella inventeringar och där den unika platsen i fråga, inte kommer till sin rätta. Som om det föreliggande byggprojektet vore vilket som helst. Münchenbryggeriets byggnader, beskrivs in i minsta detalj till fönsterspröjsdetaljer. Men det saknas överlag fördjupad förståelse för det unika i miljön. Att skjuta förbi målet, är här bara förnamnet. Referenser till nationella institutioners och generella regelverks sätt att värdera miljöer, generellt. Inställningen att projektet genomförs, är givet. Mycket utredningsmaterial, av litet värde. **Förståelse för helheten, det väsentliga, finns inte att hitta i materialet.** Perspektivet och uttalanden begränsas till detaljplaneområdets snäva ram. Ingen landskapsanalys eller referens till Stockholm identitetsbärande element finns att hitta i det omfattade materialet. Övergripande referenser om landskaps fragment i omgivningen saknas. Problematisering om byggandet på förkastningen finns inget spår av. Projekt som i årtionden avvisats, det mest extrema: Peter Celsings förslag på kontorshus längs Stadsgården, tidigt 60-tal som t.o.m. dolde förkastningen. Överlag saknas en historiemedvetenhet i materialet.
Kort, samrådsunderlaget är otillräckligt, det kan ej bilda grundlag för beslut.
För att kunna bedöma förslaget i det komplexa landskapet och den historiska dimensionen krävs en genomarbetad redovisning av för - och efter ingrepp. Underlag visande effekten i bild och text av förändringarna som det medför. Detta material skall sedan analyseras och utvärderas enligt relevanta kriterier. Detta nödvändiga utredningsmaterial saknas. Studier, hur bostadsområdets volymer skymmer vyer av norra staden, finns ej. Hur bostadsområdet blir synligt och inverkar från noggrant utvalda punkter och linjer i staden. Analysinstrument som tar med och illustrerar de större sammanhangen, även de saknas. Det finns ingen trovärdig analys eller redovisning av faktiska effekten av ingreppet på omnejden. Konsekvenserna för Stockholm har ej beaktats. Med dessa allvarliga brister måste stadsbyggnadskontoret utan dröjsmål stoppa den påbörjade planprocessen.
Rom har sin historia och dess spår som ingen annan stad. Paris har sin *grandeur* och monumentala arkitektur som centrala uttryck. I Sant Petersburg spelar monumentala, arkitekturen och kajerna med vattenytorna. **I Stockholm är det landskapets konturer som möter vattnet och korset av öst till västgående, förkastningsbranten och den Nord till syd löpande Stockholmsåsen som är identitetsskapande elementen.** Stadsbyggnadskontoret och byggnadsnämnden måste nu försvara stadens egenart som är hotad.
Tillbaka till frågan: Vilken inriktning har materialet? En professionell analys av förutsättningar och konsekvenser av ett ingrepp i en befintlig historisk miljö? **Nej.** Utredningarna visar sig vara del av en projektförsäljning med vinklade och undermåliga utredningar, se nedan.

*Boverkets definition av samråd: *'Samrådet syftar till att samla in information, önskemål och synpunkter som berör planförslaget och överväga dessa i ett tidigt skede av detaljplanearbetet'*. Det inlämnade materialet är ej *'i ett tidigt skede'* utan färdigt, med syfte att byggas.

Några skäl att Münchenbyggeriets industrimiljö ej skall förvanskas eller förtätas:

Förkastningsbranten.
Stockholms enskilt viktigaste landskapselement är förkastningsbranten som löper i öst-västlig riktning genom hela innerstaden. Stockholms historia är inte bara det byggda utan stadens geologiska historia. Den får ej bebyggas!

Orörda ursprungslandskapet
Münchenbryggeriets råa bergknallar är en del av branten som vittnar om landskapet som Stockholm en gång byggdes på. Det kärva landskapet i mitten av huvudstaden är unikt och måste bevaras oberört.

Kluster av välbevarade historiska byggnader
Längs förkastningens krön finns på Södermalm kluster av välbevarade historiska byggnader miljöer och gatufragment. Den historiska industrimiljön på baksidan av Münchenbryggeriet och bebyggelsen vid Ludvigsbergsgatan är en viktig del av detta unikt bevarade Stockholmska sammanhang.

Stockholms identitet
Den nya bebyggelsen utplånar de dramatiska och karaktäristiska höjdskillnaderna mellan Söders höjd och kajplanet. Samspelet av landskapsmiljön med trädbeväxta terrasser och råa bergskärningar som trappar ner mot kajplanet försvinner och platsen förlorar sin betydelse.

Ludvigsberg 3 och Disponentvillan
Den byggda miljön är blåklassad kulturmiljö enligt Stadsmuseets kulturhistoriska klassificering, vilket betyder att de bedöms av synnerligen höga kulturvärden. Dessa måste respekteras! **Det finns inget mellanting, antingen bevaras miljön som den är - eller så förstörs den!**

Riksintresset för kulturmiljövården
Citat: 'Planområdet ligger inom riksintresse för kulturmiljövården "Stockholms innerstad med Djurgården". Münchenbryggeriet och Ludvigsbergs Mekaniska Verkstad är utpekade som en värdekärna inom riksintresset, som ett exempel på industrialismens genombrott och förändringen från mindre verksamheter drivna av enskilda personer till stora företag i bolagsform. De representerar två av de viktigaste branscherna i dåtidens Stockholm; verkstadsindustrin och bryggerinäringen'.

Industrimiljöer i innerstaden
Helt oväntat är mötet med den rika baksidan på Münchenbryggeriet, turetter, torn, skorstenar, stödmurar av viss monumentalitet som kontrasterar mot disponentvilla på klippan uppe på berget. Denna kanjon, bildar den mest dramatiska industrimiljön i Stockholmsregionen. Ett upplevelsevärt och bevarandesvärt tidsdokument för oss stockholmare och kommande generationer.

Synlighet, siktlinjer och genomblickar
Det föreslagna projektet skymmer utblicken från rampens överkant, tar bort utblickar över citys och Kungsholmen taklandskap. Inne i industrimiljön öppnar sig långa siktlinjer, genomblickar mot norr och mot väster. Längs parkeringen breddar sig vyerna mot City och Kungsholmen. Dessa upplevelser kommer kapas och privatiseras av den nya bebyggelsen. Än värre, siktlinjerna från förkastningsbranten ut mot norra Stockholm blockeras.

Se ensemblen och Kanjonen!
Den rumsliga upplevelsen att successivt närma sig ensemblen: dvs. den äldre bebyggelsen längs Ludvigbergsgatan, disponentvillan för att sedan stiga ner i det gapande rummet, kanjonen på kajplan är en hänryckande historisk och spatial upplevelse i sig. En besöksdestination för Stockholm om den ej förstörs av det planerade bostadsprojektet.

Kopplingen mellan Mariaberget och Skinnaviksparken
Växtligheten mellan Mariaberget och Skinnaviksparken projektet blockerar viktiga landskapssammanhang! Det går inte att ständigt nagga Stockholm egenart i kanterna. I detta fall bör samband förstärkas som berikar huvudstaden. Istället för att bebygga området, bör landskapet förstärkas mellan Mariaberget och Skinnaviksparken. Kontinuiteten, av växligheten på krönet av branten syns från hela staden.

Kritik av samrådshandlingar presenterade av Stadsbyggnadskontoret
Materialet är i mängd så omfattade att en detaljerad analys skulle resultera i ett remissvar av omöjlig längd. Därför kommenteras enstaka representativa delar som synliggör utredningarnas bristande förståelse och utredningsmaterialets otillräcklighet och vinkling.

Kulturmiljöanalys

För samrådet är Kulturmiljöanalysen av stor betydelse för platsen. *White har givits i uppdrag av AFA Fastigheter, att utföra en förenklad kulturmiljöanalys i samband med parallella uppdrag inför planläggning av fastigheten Ludvigsberg 3*. Om Autenticitet i White Arkitekters text*:*
Att bedöma autenticitet i ett bebyggelseområde som präglas av ständig förändring är en utmaning. Eftersom alla delar är ombyggda i något avseende finns inte en grundläggande autenticitet hos de enskilda byggnadsvolymerna. Karaktärsdrag från vissa tider kan dock upplevas som autentiska. På samma sätt kan miljön i vissa delar kan upplevas som en autentisk industrimiljö från slutet av 1800-talet, även om de inbyggda volymerna har anor från 1700-talet. Sammantaget ger det miljön som helhet en viss autenticitet. **Vad menas här?** En viss, otillräcklig autenticitet? Detta avsnitt åskådliggör White Arkitekters försök till värdering av områdets autenticitet? **Om det valda begreppet (som White medger) inte är adekvat, finns ingen anledning att använda det. Än mindre att ta det som värdegrund till ett försvagande av platsens betydelse.** Platsens laddning och betydelse är dess värdegång genom tiden berättad i byggd gestalt - den är både genuin och enastående unik. Det handlar just inte om ett enstaka autentiskt konstverk.

White citerar: Stadsplanen Pl7943A anger att delar av fastigheten är att betrakta som reservat för kulturhistorisk bebyggelse, Stadsplanen, Pl6997 anger att delar av fastigheten är att betrakta som reservat för kulturhistorisk bebyggelse, att åtgärder inte får vidtas som minskar det kulturhistoriska värdet samt att befintlig byggnad får nyttjas endast för ändamål som byggnadsnämnden prövat lämpligt med hänsyn till dess bevarande. (Stadsplanen avslöjar skillnaden i synen på bevarande i Sverige jämfört med kulturländer som t.ex. Frankrike. I Sverige är bevarandet förhandlingsbart, det behövs en detaljplan från en godkänd av en lokalpolitiker för att sätta bevarandet ur spel!). **Det som är skyddsklassat i kulturländer bevaras.**

För att förstå och greppa stora rummen behövs analytiska verktyg. Åskådliggörandet av platsen genom dessa, är en central uppgift i sammanhanget. White presenterar flera 'Siktlinjediagram'. White pekar i text och bild på självklarheter som, att man tvärs över Riddarfjärden ser Münchenbryggeriet…Foton presenteras som på grund av distans och storlek inte säger någonting alls. Schemat och texten som skulle kunna analysera är lika intetsägande, då det inte dras någon utvärdering eller slutsats ur materialet man tagit fram. **En slutsats eller djupare analys kunde vara att differentiera eller diskutera området synlighet och enskilda element av olika relevans som en Stockholmangelägenhet då det utpekade området berör hela öppna centrala vattenrummet, Stockholms framsida österut - analyser lyser med sin frånvaro i Whites material.** Ytterligare ett par sidor med så kallad 'karakterisering', redogör enbart för 'mer eller mindre synlig' - inget mer. Begreppet **karakterisering** betyder och kräver mer. Referenser till relevant litteratur och historia saknas i sin helhet. **Det viktigaste saknas, hur den nya bebyggelsen (inte Münchenbryggeriet, det vet vi ju!) inverkar på staden, denna information saknas helt och hållet.**
Kulturmiljöanalysutredningen, på grund av dess tema, skulle kunna lyfta från, det byråkratiskt avhakande av checklistor – i utredningarna, men det gör den inte. AFA projektet är inte bara okänsligt, utan det visar en brist på förståelse för den lokala omgivningen och dess lokala omgivningen och dess betydelse för staden i sin helhet. Platsen behandlas som vilken exploaterbar yta som helst. White arkitekters perspektiv är detaljplanekartans ram och de historiska byggnaderna. Det värdefulla i utredningen skull kunna vara fotot på sida 43. Det visar en industrimiljö som vilken europeisk stad med självaktning skulle vara stolt över. **Fotot skulle väl kunna bilda en grund till en intressant värdeanalys, men denna saknas.**

Slutkläm av White's 'Kulturmiljöanalys'.
Att ett område bedöms vara särskilt värdefullt, och inte får förvanskas, innebär inte ett förändringsförbud. ***(Vad menar White?)*** *Istället innebär det att förändringar ska vara anpassade till miljöns och de enskilda byggnadsdelarnas kulturhistoriska värden.* ***(Precis denna öppning för kompromissande är fel. Platsen värde består bara om den ej bebyggs)*** *Det är viktigt att poängtera att en del av miljöns kulturhistoriska värde bygger på kontinuerlig förändring, likt många andra industrimiljöers kulturhistoriska värde. Att hindra fortsatt utveckling kan därmed skada kulturvärdena* **(Ett hårresande påstående!)** *likväl som att i hög utsträckning tillåta alltför dominerande tillägg. Förändringar behöver göras balanserat, där nya volymer tillåts ta plats och spegla sin samtid med en gestaltning som tydligt inspireras av platsens karaktärsdrag, värden och bärande berättelser.*
Så skandalöst, slutar White Arkitekters 'Kulturmiljöanalys' av vår unika Stockholmsmiljö. Man relativiserar värden, bjuder helt enkelt in AFA Fastigheter att bygga sitt projekt. Detta kallas projektförsäljning.

Arkitektbeskrivning

Arkitekturbeskrivningen innehåller över 150 Illustrationer av olika sorter från renderingar till fotografier plan, bilder och allmän redovisning. Ett enormt material. Plikttroget finns några jämförelser: Små foton före- och stora bearbetade renderade bilder - efter. Jämförbarheten av materialet borde ha varit mer professionell. Ett tveksamt sätt att redovisa effekterna av byggnationen i den värdeladdade kontexten.
Irrelevanta aspekter förs fram som väsentliga. Förslagets fokus handlar för om paviljonger och bebyggelsetillskott som ska knyta förbindelser, scener, marknad, paviljonger, hur relevant är allt detta? Dessa fantasifulla och varierande aktiviteterna som förslås äger inte rum på en inramad piazza, utan vid en intilliggande hårt trafikerad led som heter Söder Mälarstrand. Ett annat exempel: Vilken betydelse har *green wash* idén av takterrasserna? Sätt dem i relation till förkastningsbrantens växtlighet som sträcker sig genom hela Stockholm. En av huvudpoängen i projektet verkar vara att skapa förbindelser. Förkastningsbranten har påverkat vår stadbyggnadshistoria just därför att den bryter förbindelser. Bostadshusen från Ludvigsbergsgatan tar bort vyerna från förkastningsbranten mot staden. De nya byggnadernas arkitekturreferenser refereras till både Berlin och Amsterdam? Finns inga Stockholmsreferenser? Fokus är på de redan överdetaljerat designade bostadshusen. Industriminnet och den unika landskapssituationen verkar bilda oväsentlig bakgrund till AFA Fastigheters

bostadsområde? Idag fungerar Münchenbryggeriet som mötesplats och kulturnod fungerar utmärkt - utan bostäder. **Det behövs fredade områden i den växande storstaden, områden precis som detta. Här talar platsen och historien till besökaren, inga aktiviteter behöver genereras eller byggas.** Bostadsprojekt kan AFA fastigheter bygga någon annanstans, där de inte förstör vår kulturhistoria.

Socialt värdeskapande

Inför utvecklingen av Münchenbryggeriet har White arkitekter fått i uppdrag *av AFA Fastigheter* att genomföra en socialt värdeskapande analys (SVA) med fokus på barnperspektiv, jämställdhet och äldreperspektiv. Floskler kring *växande stad* så som om generella värden, generella miljöer skall främjas. **Det är just det som i föreliggande projekt INTE är relevant. Det unika som finns här - det vi måste bevara.** Det generella som *socialt värdeskapande lokaler i bottenvåningar, generell tillgänglighet, skyltprogram, ett varierat bostadsbestånd* **- hör inte hit. Utredarna har missat huvudpoängen: Münchenbryggeriet är ännu inte ett bostadsområde och får inte bli det.** Andra mer grundläggande tidlösa kriterier gäller. Den unika landskapsmiljön som innefattar industrihistoria och som idag har en rad levande pågående verksamheter. Själva huvudstadens unika varierade rum, som just är värdefulla då de undandrar sig 'socialt värdeskapande klichéer', är av en stor betydelse för framtiden, exempelvis Riddarholmen och Münchenbryggeriets industrimiljö som står frö andra mer tidlösa värden. Man förstår sig inte på vikten av stadens (nödvändiga) komplexitet. **Skulle socialt värdeskapande kunna innehålla informationen om områdets kvalitéer idag? Exempelvis, några av innerstadens bästa utsiktsplatser?**

Naturvärdesinventering

Ekologigruppen har på uppdrag av AFA Fastigheter genomfört en naturvärdesinventering (NVI) i enlighet med SIS standard (SS 199000:2014), **Naturvärdesinventering kartering av skyddsvärda träd och fladdermöss. Objekt 2 utgörs av en sprängd bergsbrant som delvis är igenmurad med betong* och bevuxen med vildvin.** I flera utredningar är man upptagen av betongytan*…så som om den kunde inverka på platsens och den gigantiska förkastningsbrantens betydelse?
Man missar det väsentliga: Begreppet Naturvärdesinventering borde ha vidgats till att inkludera de naturmiljöerna som egentligen står på spel i denna märkligt sammanställda remiss. Områdets unika möjlighet att bilda en grön länk mellan Mariaberget med Södermalms östra grönområden. Projektets realiserande omöjliggör detta. Den genomgående grönskan skulle även kunna gagna fladdermössen? Historiska referenser saknas, exempelvis uppkomsten av bergsparkernas längs själva branten.

Miljökonsekvensanalys:

Ett av de mest undermåliga uttalanden som finns i det omfattande materialet är Miljökonsekvensbeskrivningen. Konsultbolaget Tyréns har anlitats för att uttala sig om riksintresset (Hur gick det till?):
Flera av de riksintressanta uttrycken som finns i eller i anslutning till Ludvigsberg och Münchenbryggeriet bedöms inte påverkas av planförslaget. Överlag bedöms påverkan på kulturvärden i omgivningen utanför planområdet bli liten. Omgivande utbyggnadsepoker med dess skilda bebyggelsekaraktärer berörs i liten omfattning.
Teknokratin har redan förstört så mycket i Stockholm sedan 1960-talet. I utredningen får den plats att uttala sig om den historiska och den geologiska Stockholmshistorian. **Att Stockholms Stadsbyggnadskontor accepterar en sådan projektförsäljning i detta betydelsefulla ärende är en skandal som borde utredas vidare och även tas upp i media.**

Etcetera… Etcetera…

Stockholm industri- och samtidshistoria längs vattenkanten

Utredarna kunde ha lyft blicken och sett Stockholm *Vattenstaden*, i relation den specifika platsen vid Riddarfjärden. I motsats till länder på kontinenten har vi få historiska miljöer, av många skäl. Ett, att vi just inte bevarar, tar hand om dem. I detta fall handlar det om industri- och verksamheten som ägde rum på kajplan, som använde vattnet som transportled. Stockholms industrihistoria längs inloppet har inte nämnts i de omfattande 36 utredningarna. Kvarnarna vid inloppet har blivit degraderade till förtätade bostadsområden av Nacka Kommun. Kvarnholmen har blivit ett avskräckande exempel, just hur man inte skall hantera en historisk miljö med bostadsbyggande. Det saknas en värdering som införlivar dessa realiteter och en betraktning som pekar ut Münchenbryggeriet som sista bevarade industrimiljö vid Stockholms vattenkant i innerstaden

Stockholm stads förhållningssätt till Riksintressen

Vissa uttalanden av myndigheter får historisk betydelse och effekt, de visar hur vi som nation förhåller oss till vårt förflutna. Berättelserna byggda i sten, som illustrerar hur människor levde och uttryckte sig i byggd form. Idealen som uttrycktes och gestaltades i arkitektur och landskap som medvetet lämnades orört. Hur det byggda mötte platsen, urberget. Stockholmsbebyggelsens dialog med platsens klippformationer, som sammanfattar huvudstadens identitet som stad. Här visas Stadsbyggnadskontorets tolkning: ***Stadens utgångspunkt är att ett riksintresse är tillgodosett så länge det inte finns anspråk på förändringar i eller i***

närheten av området. Skyddet för riksintressen aktualiseras vid ett anspråk på förändrad markanvändning genom till exempel prövning enligt plan- och bygglagen, miljöbalken eller övrig speciallagstiftning. Ett riksintresse innebär inte ett förbud mot åtgärder i eller i närheten av området. *(Citat ur Stadens så kallad Byggnadsordning)*. Läs och förstå, stadens syn: det är fritt fram att bortse från riksintressen så snart det finns ett projekt. En motsvarighet finns ej att hitta i något europeiskt land.

Pågående förtätningen av kulturmiljöer medför irreparabla skador i Stenstaden

Argumenten som förs fram är förtätning. I brist på kunskap och respekt för de övergripande sammanhangen och livskvaliteten i staden kläms ny bebyggelse i känsliga områden. Konsekvensen är ett sönderslaget Stockholmslandskap och irreparabelt förlorade kulturkluster.
Tre historiska landskapsfragment håller på att förstöras av sittande parti i byggnadsnämnden. Hovings Malmgård med grönområde som skulle gagna de alltför högt exploaterade nya områdena intill. Miljön kring Karlbergs slott som nu enligt Byggnadsnämndens förslag skall få sju punkthus placerade mittemot vid Karlberg sjö. Nu vill stadsbyggnadskontoret och Stockholmspolitikerna att även beröva oss av Kanjonen mellan Bryggeriet och förkastningsbranten. Förtätningarna som föreslås vid Hovings Malmgård, Münchenbryggeriet och Karlberg sjö är misstag av historisk betydelse.

Varför inte vända på frågan?

Stockholms identitet utgörs av relationen mellan landskapet och det byggda: **Istället för att förtäta, skulle inte landskapsrelationerna i dessa tre exempel kunna förstärkas?** Naturen själv och vi stockholmare skulle berikas. **För sådana idéer är vi ett fattigt land.** Det pekar på bristen på långsiktighet, bildning och kompetens hos ansvariga politiker och tjänstemän. **Det finns en Stockholms historia om hur staden byggdes och utvecklades. Det finns en annan Stockholms historia - hur den förstördes.** Vi har alla ett ansvar också givetvis valda politiker i de relevanta nämnderna.
Indignationen som infann sig när stockholmarna första gången såg och förstod Stockholm Waterfront, anläggningen vid Centralen, upprepar sig. Nu är det Slussens fullständigt misslyckade projekt som aktualiserats i och med färdigställandet. Vad när stockholmarna upptäcker effekterna av utförsäljningen av citys taklandskap? Men också det är nu försent.
Vi måste ställa frågan om Stockholms myndigheters ansvar och roll i dessa exempel på vandalisering? Vilka intressen prioriteras, gång på gång? I detta fall behövs en markering. Avstå från exploatering vid kanjonen mellan Bryggeriet och förkastningen. Freda klassade kulturmiljöer och naturtillgångar. **Visa på möjligheten att reparera och förstärka väsentliga urbana och landskapliga sammanhang - inte förstöra dem!**

AP 2025-06-19